

Výzkumná otázka

- přiměřená naší práci (bakalářská, diplomová apod.),
- nelze na ni odpovědět pouze „ano“, či „ne“,
- v rámci teoretické přípravy k ní můžeme získat dostatečné množství relevantních informací.

Výzkumné otázky v kvalitativním výzkumu (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007):

- být dostatečně široké,
- pracovat s obecnějšími koncepty,
- vyhnout se tomu, aby se ptaly na četnost jevů nebo sílu vztahů mezi proměnnými,
- typicky detailně zkoumat povahu jevu, a to nejčastěji z perspektivy aktérů,
- vyhýbat se a priori přijatým předpokladům.

Další doporučení podle Creswell (2009):

- začněte výzkumnou otázku slovy „co“ a „jak“,
- ptejte se na jednu až dvě hlavní otázky, které budou doplněny maximálně pěti podotázkami,
- používejte „výzkumná slovesa“, která vyjadřují nově vznikající design:
 - „objevit“ (např. v zakotvené teorii),
 - „snažit se porozumět“ (např. v etnografii),

- „prozkoumat“ a „zpracovat“ (např. v případové studii),
- „popsat zkušenost“ (např. ve fenomenologickém rozhovoru)

Definice zúčastněného pozorování

- takový způsob dělání výzkumu, při němž se výzkumník pohybuje v prostředí („terénu“), které zkoumá, a nějakým způsobem se účastní každodenního života lidí, pro které je toto prostředí jejich vlastním.
- Participace na životě zkoumané skupiny je především nástrojem k porozumění problémům lidí, nástrojem k pochopení jejich situace.

Role výzkumníka: úplný pozorovatel

- pozorovatel je spojen se zkoumanou skupinou pouze prostorově
- jeho identita jako pozorovatele je členům zkoumané skupiny známa
- výzkumník může pozorování věnovat veškerý čas, avšak jeho přítomnost může chování skupiny ovlivnit
- stupeň ztotožnění výzkumníka se skupinou je malý, avšak to, že se seznámil s prostředím může zabránit některým chybným interpretacím

Role výzkumníka: pozorovatel jako participant

- výzkumník je v sociální interakci se členy skupiny, ale nepředstírá, že je skutečným participantem
- typickým příkladem je kulturní antropolog v domorodé vesnici

Role výzkumníka: participant jako pozorovatel

- výzkumník plně participuje na životě skupiny, ale nezatajuje, že také dělá výzkum
- míra identifikace a tudíž i pravděpodobnost nalezení porozumění je značná
- vzniká zde však riziko ztráty nezbytného odstupu objektivního vědeckého pozorovatele

Role výzkumníka: úplný participant

- výzkumník přijímá plně roli člena skupiny, kterou hodlá studovat
- jeho role výzkumníka není ve skupině známa nikomu
- čas a příležitost k pozorování mohou být velmi omezené
- pravděpodobnost ztráty vědeckého odstupu je velmi vysoká
- s touto rolí jsou spojené závažné etické problémy

Výzkumné metody používané v rámci postupu zúčastněného pozorování:

- pozorování
- rozhovory se zkoumanými osobami
- rozhovory s informátory
- analýza osobních dokumentů
- sebereflexe výzkumníka

Výběr prostředí a případů

- Etnografický výzkumník většinou zkoumá jen jedno, nebo jen několik málo prostředí. Kdyby jich zkoumal hodně, dozvěděl by se z nich velmi málo.
- Jen výjimečně je výzkumný problém definitivně formulován předtím, než se pustíme do terénního výzkumu. Někdy se může ukázat, že problém, který jsme si zvolili nelze v námi vybraném prostředí sledovat, a je třeba přeformulovat problém nebo změnit prostředí.
- Při výběru konkrétního prostředí bychom neměli podceňovat ani pragmatické důvody – existenci osobních kontaktů, náklady na cestování (nejen finanční), dostupnost

informací, dokumentace a literatury.

Vstup do prostředí

- Vstup do terénu není pouze čistě technickou otázkou. Objevení se překážek a jejich překonávání je důležitou součástí terénní práce a poskytuje vhled do fungování sociální organizace skupiny, kterou se snažíme zkoumat
- I když můžeme mít formální svolení ke vstupu do terénu, do některých sfér stejně není možné se dostat, nebo jen způsobem, který je velmi omezující (např. nám není umožněno nahrávat, nebo pořizovat si terénní poznámky).
- Vyjednávání přístupu do prostředí, sběr dat a analýza nejsou oddělené fáze výzkumného procesu, naopak se významně prolínají a překrývají.
- Problémy mohou nastat i tehdy, zkoumáme-li ve veřejném prostoru, kde žádné svolení nepotřebujeme.
- Přítomnost výzkumníka může působit v konkrétním prostředí rušivě.

Vztahy v terénu: otvírači dveří – gatekeepers – klíčoví informátoři (průvodci)

- Výzkumníci v terénu mívají svého průvodce, který může, ale nemusí zároveň sloužit i jako klíčový informátor a otvírač dveří.
- K takovému průvodci lze přijít náhodně, nebo lze za účelem jeho získání mobilizovat vlastní sociální sítě, kontakty a známosti.
- Neveřejná prostředí jsou strážena „hlídači dveří“, „dveřníky“ (gatekeepers), ve formálních organizacích může být vstup do prostředí vyjednáán s klíčovou osobou (někým, kdo má v tomto prostředí oficiální funkci a pravomoc rozhodovat).
- Někdy není jednoduché „dveřníka“ identifikovat, ani ve formálních organizacích není často snadné poznat, čí povolení je třeba a čí svolení je žádoucí. V neformálních organizacích to může být ještě obtížnější.
- Gatekeepers mají zájem na tom, aby se oni a jejich soukmenovci ve výzkumné zprávě objevili v dobrém světle, mohou se tudíž snažit směřovat výzkum určitým způsobem, blokovat cesty k některým informacím, apod. Často právě to, kvůli čemu členové prostředí odmítají přítomnost výzkumníka, je tím, kvůli čemu by mělo být zkoumáno.

- Důležité je, skrze koho se do prostředí dostaneme, zda má dobrou nebo špatnou pověst, zda je respektován nebo ne.
- Každý příslušník zkoumaného prostředí si potřebuje výzkumníka někam zařadit, výzkumníci se snadno mohou dostat do podezření, že jsou něčím nebezpeční.

Impression management a osobní charakteristiky výzkumníka

- Někdy je vhodné přiblížit se zkoumanému prostředí třeba oblečením. Neplatí to jen v případě skrytého pozorování, ale také v otevřeném výzkumu. Ovlivňuje to, jak výzkumník zapůsobí.
- Často je třeba se oblékat tak, abychom působili důvěryhodně pro různé skupiny. To znamená vyhnout se propastným rozdílům nebo se naopak příliš přizpůsobovat (jít zkoumat bezdomovce v obleku je hloupost, ale pokud je o nás známo, že jsme výzkumníci, nemusíme chodit v místním kroji a podobně).
- Kromě charakteristik, které můžeme řídit, měnit, existují charakteristiky, které změnit nemůžeme – pohlaví, věk, etnicita, a které

významně utvářejí vztahy v prostředí, průběh výzkumu.

- Na druhou stranu není třeba si myslet, že jsou zcela fatální, že nerom nemůže zkoumat Romy a podobně.

Terénní poznámky (field notes), záznam pozorování

- Terénní poznámky jsou tradičním způsobem zaznamenávání dat v kvalitativním výzkumu. Obsahují konkrétní popis sociálních procesů a jejich kontextu. Cílem je zachytit je jako celek, jejich rysy a vlastnosti.
- Účelem je identifikovat a rozvíjet přiléhavé analytické kategorie.
- Terénní poznámky jsou hlavní výzkumnou aktivitou, která by měla být prováděna co nejpečlivěji a nejsvědomitěji. Měly by být zaznamenány co nejdříve a měly by obsahovat i výzkumníkovy pocity a dojmy.
- Součástí terénních poznámek jsou interpretace a analytické poznámky.